
Erken Grek Felsefesinde Birlik Arayışı

The Search for Unity in Early Greek Philosophy

NACİYE ATIŞ

Mersin University

Abstract: The aim of this paper is to explain the influence of two different kinds of the search for unity on the conceptual development of this era of Greek philosophy. The reason for this aim is that the influence of the search for unity continues to shape the concepts in the following stages of Greek philosophy. This influence is seen in philosophy's aim of putting forward the one and only being. For this reason, this paper is based on the concepts of arche and being in Anaximandros and Parmenides. The reason for limiting this investigation with these two philosophers is that the acceptance of the one and only being as a result of the search for unity has been formed on the basis of the philosophies of these two philosophers.

Keywords: Arche, being, unity in multiplicity, unity of the one and the only, immortality.

Giriş

Erken Grek felsefesinde birlik arayışı ilk olarak çoklukta birlik arayışında ortaya çıkar. Çoklukta birlik arayışı, ilk filozofların arkhe kavramını kullanmaları ile başlar. Bu arayış arkhe kavramı ile ilk olarak çokluğun nedenini, sonra da çokluğun düzenini açıklama amacı için kullanılır. Erken Grek felsefesinde çoklukta birlik arayışı arkhe kavramının evrenin tek kalıcı varlığı olarak kabul edilmesi ile sonuçlanır. Birlik arayışı bu dönem felsefesinde kozmolojiden farklı felsefe yapma geleneği olan ontoloji içerisinde de görülür. Birlik arayışı ontolojide, varlığın tek olduğunun ispatlanmasında kullanılır. Bu ispat, felsefenin konusunun, tek olan varlık olduğunun ispatıdır. Çok olan ve tek olanın birliği arayışının ortaya çıkardığı bu iki kavram, erken Grek felsefesinde, kozmoloji ve ontolojinin, farklı felsefe yapma kaygıları ve yöntemlerine rağmen aynı amaca yöneldiklerini ortaya koyar. Bu yönelme, ister çok olan ister tek olan araştırılsın, amacın, tek ve kalıcı varlığı açıklamak olduğunu gösterir. Bu da farklı amaçlar için kullanılan birlik arayışının, erken Grek felsefesinin kavramsal gelişimi üzerindeki etkisini ortaya koyar.

Arkhe Kavramı Temelinde Çoklukta Birlik Arayışı

Erken Grek felsefesinde birlik arayışı ilk olarak kozmoloji çalışmalarıyla başlar. Çoklukta birlik arayışı, ilk filozofların evrenin nedenini açıklamaya çalıştıkları sonucudur (Nietzsche, 1985: 33). Evrenin nedenini açıklamak, evrenin başlangıcındaki ilk maddenin ne olduğunu açıklamaktır. İlk filozoflar için bu ilk madde evrenin arkhesidir. Evrenin başlangıcında ana madde olduğunu söylemek, çokluğu başlatan ilkenin tek olduğunu düşünmektir. Bu düşünce ilk filozofların, çokluğun arkasındaki birliği görmelerinin bir sonucudur (Nietzsche, 1985: 38). Bu filozofların, çokluğun birliğini aramalarının nedeni, bir ve çok olanı sorun edinmeleridir (Gurthire, 1952: 89). Bu sorun temelinde, bir olanın doğasının ne olduğu ve çokluğu nasıl oluşturduğunu açıklamaya çalışırlar (Gurthire, 1952: 89). İlk filozofların bu açıklama için, bir olanı, çok olanın başlangıcına koymaları, bu dönem filozoflarının evrenin başlangıcı düşüncesine sahip olduklarını gösterir (Naddaf, 1998: 2). İlk filozof Thales, evrenin başlangıcındaki ana maddenin su olduğunu söyler (Kranz, 1984: A.12). Thales'ten sonra Anaximandros ise evrenin başlangıcındaki ana ilkenin apeiron olduğunu

söyler. İki filozof için de evrenin başlangıcındaki kavram, evreni başlatan nedendir (Naddaf, 1998: 2).

Arkhe kavramının bu kullanımı, birlik arayışının iki filozofun felsefesinde de çokluğun arkasındaki tek ögeyi saptama çalışması olduğunu gösterir. Ancak Anaximandros, arkhe kavramını sadece bu amaç için değil, evrenin bu tek ögeden nasıl düzenli hale geldiğini açıklama amacı için de kullanır. Anaximandros felsefesinde arkhe kavramının bu içerikte kullanılması, bu kavramın, evrenin sadece başlangıç nedeni değil değişmeyen kalıcı nedeni olduğu kabulüne de neden olur (Kranz, 1984: A.30). Anaximandros'un yaptığı, düzen ile kalıcı ilke arasında bağlantı kurmaktır. Bu bağlantıyı kurma nedeni düzenin, ilk ilkenin kalıcılığı üzerine kurulacağını düşünmesidir. Anaximandros'un evren açıklamasında düzeni aramasının nedeni, evren kavramının Grek düşüncesinde taşıdığı anlamdan kaynaklanır.

Greke düşüncesinde evren, düzeni temsil eder (Finkelberg, 1998: 104). Bu düşünce ilk filozoflar için de geçerlidir. Anaximandros'un araştırdığı, düzeni başlatan ve devam ettiren arkhenin ne olduğu, yapısı ve bu düzeni ortaya çıkarma şeklidir. Anaximandros'un bu araştırması da evren düzeni ise bu düzeni sağlayan ve devam ettiren bir ilke olması gerektiği düşüncesinden çıkar (Finkelberg, 1998: 103). Anaximandros bu düşüncüyü, arkhenin kalıcı olduğu kabulü ile temellendirir. Anaximandros, arkhe kavramının, apeiron olarak kabul edildiği zaman kalıcı olacağını düşünür. Anaximandros'a göre apeiron, nitelik açısından sonsuz olandır. Arkhenin nitelik açısından sonsuz olması ise belirsiz olmasıdır. Anaximandros'a göre apeiron, su gibi niteliği belli bir öge olsaydı değişip yok olur ve evrenin arkasındaki birliği olma özelliğini kaybederdi (Finkelberg, 1993: 245).

Evrenin Düzeninin Nedeni Olarak Arkhe

Anaximandros felsefesinde evren açıklaması, evrenin, içerdiği anlamdan dolayı ilk ilkedan başlayarak nasıl düzen olduğunun araştırılmasıdır (Classen, 1977: 93). Anaximandros, bu açıklama için, ilerleme kavramını kullanır (Classen, 1977: 98). Anaximandros felsefesinde ilerleme, başlangıç ilkesinden çoğalmaya, çoğalmadan da düzene geçiştir. Anaximandros felsefesinde, çoğalma, apeirondan karşıtların çıkmasıyla başlar (Thilly & Wood, 1964: 21). Ona göre apeirondan ilk önce sıcak-soğuk daha sonra

kuru-yaş gibi karşıtlıklar çıkar. Bu karşıtlıklar, başka karşıtlıkların nedeni olarak çoğalmayı sağlar. Anaximandros felsefesinde çoğalma, apeiron temelinde olmasından dolayı belli bir düzen içerisinde gerçekleşir. Anaximandros felsefesinde evrenin işleyiş düzeni dögüseldir. Dögüsel işleyiş, her şeyin apeirondan başlaması ve yeniden bu ilkeye dönmesidir şeklindedir (Thilly & Wood, 1964: 24). Anaximandros felsefesinde dögüsel işleyiş, apeiron temelinde evrenin sürekliliğini sağlar.

Dögüsel evren anlayışı Anaximandros'un evren düzeninde gerçek bir yok oluşun engelidir. Bu dögü içerisinde kalıcı olan evrendeki nesnelere değil, evrenin başlangıç ilkesidir (Classen, 1977: 98). Anaximandros felsefesinde apeiron, evrenin değişmeyen parçasıdır (Finkelberg, 1989: 262). Bunun nedeni apeiron'un, tek olması ve karşıtı olmamasıdır. Bu felsefede apeironun kalıcılığı, dögüsel düzenin kalıcılığının güvencesidir. Apeiron kalıcı olmadığı zaman karşıtlıklar çıkamayacağı için, çoğalma ve düzen ortaya çıkmaz. Bu nedenle onun için, hem başlangıç ilkesi hem de bu ilkedeki başlayan ortaya çıkış ölümsüzdür (Nietzsche, 1985: 42). Anaximandros felsefesinde apeiron ancak bu kabulde evrenin birlik ilkesi olur. Apeiron'un evrenin birliğinin ilkesi olduğunu söylemek, evrenin arkasındaki güç olduğunu düşünmektir (Finkelberg, 1989: 261). Bu felsefede evrenin varlık nedeni olmak, apeiron'un gücüdür. Bu güç, apeiron'un çokluğun nedeni olmasını sağlar (Gurthire, 1952: 90).

İlk kozmologların evrenin var olması ile ilgili açıklamaları henüz oluş açıklaması değil, ilk tek öğeden çokluğun nasıl çıktığı açıklamasıdır (Thilly & Wood, 1964: 24). İlk kozmologlar, çoğalmanın nedeninin ilk ögenin kendi gücü olduğunu düşünürler. Bunun nedeni ilk ögenin canlı olduğunu düşünmeleridir (Gurthire, 1952: 90). Thales ve Anaximandros felsefesi için bu güç, ilk ögenin içinde taşıdığı değişim ve hareket gücüdür. Thales, başlangıç ilkesinden çoğalmanın ortaya çıkışını ilkenin kendiliğinden canlı olması ile açıklarken Anaximandros, çokluğun ilk ilkedeki karşıtlara ayrılarak çıkmasıyla açıklar (Thilly & Wood, 1964: 24). Erken Grek felsefesinde ilk filozofların başlangıç düşüncesi, evrenin varlık nedeni olan ilk ilke saptamasıyla başlayarak, bu ilkenin, çokluğun evren olmasını sağlayan güç olduğu kabulü ile sonuçlanır (Cornford, 1993: 103). Arkhenin çokluğun evren olmasını sağlayan güç olduğu kabulü, arkhenin sahip olduğu kabul edilen ölümsüzlük özelliğinden gelir (Cornford, 1993: 103). Bu özellik,

Anaximandros felsefesiyle birlikte arkhe kavramının, evrenin dayanağı, kalıcı tözü olarak kabul edilmeye başlanmasına neden olur (Finkelberg, 1993: 253). Erken Grek felsefesinde Anaximandros'un önemi, bu yapıdaki varlıkla ilgili saptamayı ilk ve net şekilde ortaya koyan filozof olmasıdır. Anaximandros'un, arkhenin ölümsüzlüğüne dayandırdığı evrenin tözü kabulü, kendinden sonraki Grek felsefesinin kavram gelişimi üzerinde etkili olur.

Ölümsüzlük Kabulünün Birlik Arayışı ile İlişkisi

Bu etki, erken Grek felsefesinde, ölümsüzlük kabulü temelinde arkhe kavramından varlık kavramına geçmeyi sağlar. Bu da erken Grek felsefesinde farklı felsefe yapma amacındaki filozofların, aynı yapısal özellikteki varlığı aradıklarını gösterir. Parmenides felsefesinin temel kavramı olan varlık, Anaximandros felsefesinin aradığı varlığın erken Grek felsefesinde aranmaya devam etmesidir (Gurthrie, 1952: 104). Anaximandros felsefesinde temellendirilen evrenin tek ve kalıcı varlığı, ontoloji içerisinde, 'tek olan' varlık olarak görülür (Nietzsche, 1985: 59). Böylece erken Grek felsefesinde kozmoloji yapmanın sonucunda ortaya çıkan evrenin varlığının ölümsüz olduğu kabulü, Parmenides felsefesinde de etkili olur.

Parmenides bu varlığı bulmak için felsefe yapma yolunun değişmesi gerektiğini söyler. Parmenides bu nedenle felsefe yapmaya kozmoloji ile başlamaz (Kahn, 703). Parmenides felsefenin yolunun sanı değil, gerçeğin yolu olan ölümsüzlüğün yolu olduğunu söyler. Bu dönem felsefesi, Parmenides ontolojisiyle birlikte ölümsüz olanın aramasına dönüşür (Kranz, 1984: B.1.3). Böylece Anaximandros felsefesinde, çokluğun birliği, arkhenin ölümsüz olduğu kabulünden çıkarken Parmenides felsefesinde de varlığın birliği, 'tek olan' varlığın ölümsüzlüğü kabulünden çıkar. Bu da kozmolojiden sonra ontolojide de birlik arayışının devam ettiğini gösterir. Birlik arayışı kozmoloji içerisinde çokluğun kalıcı birliğini açıklarken, ontolojide de 'tek olan' varlığın birliğini açıklar. Bu nedenle Erken Grek felsefesinde kozmoloji ve ontoloji çalışmaları içerisinde ortaya çıkan birlik arayışları, 'çok olan' ve 'tek olan'ın birliğini aramaktır. Bu iki birlik arayışının farklılığı, birlik içerisindeki varlığın arandığı alanların farklı olmasından kaynaklanır.

Bu farklılığın nedeni, birlik arayışlarının amaçlarının farklılığıdır.

Birliğin çoklukta aranma amacı kozmolojik, tek olanda aranma amacı ise ontolojiktir. İlk filozoflar kozmolojik amacı, çokluğu tek ilkeyle açıklayarak gerçekleştirirler. Bu nedenle ilkeyi, ilk filozof Thales, çokluk içerisinde arar (Nietzsche, 1985: 33). Thales bu nedenle ilkeyi, görünenden soyutlayarak elde eder. Anaximandros'un amacı çokluğun bu ilkedeki çıkışını ve düzen haline gelişini açıklamak olduğu için, Thales'ten farklı davranır. Thales, görünen ilk ilkedeki görüneni, Anaximandros ise görünmeyen ilk ilkedeki görüneni çıkarır. Thales somuttan görünene, Anaximandros ise soyuttan görünene gider (Nietzsche, 1985: 42). Thales felsefesinde çokluğun birliği olan ilke bu nedenle somut iken, Anaximandros felsefesinde belirsiz ve soyuttur. Bunun sonucunda Anaximandros felsefesi ile birlikte arkhe, görünenden görünmeyen çıktığı ilke olur (Kirk, 1961: 107). Anaximandros, arkhenin değişim ve yok olma ile ilişkisini, arkhenin somut olmadığı kabulü ile engeller. Bu özellik, arkheyi, evrenin ölümsüz varlığı yaparken, evrenin birliğini de ölümsüz yapar (Nietzsche, 1985: 42). Anaximandros böylece birlik arayışı temelinde, birliğin bozulmamasının koşulunun, varlığın ölümsüzlüğü olduğu saptamasına neden olur (Nietzsche, 1985: 42). Bu saptama, kavram bağlamında, erken Grek felsefesini, hem Parmenides'in varlık kavramına hem de sonraki dönemlerin töz kavramına yönlendirir.

'Tek Olan'ın Birliği

Parmenides'in birlik arayışının amacı, felsefenin sorununun 'tek olan' varlığın ispatı olduğunu ortaya koyar. Bu ispat, tek olan varlığın, gerçek olduğunun ispatıdır (Mackenzie, 1982: 2). Parmenides'in bu ispatının nedeni, çokluğun gerçeği değil sanıyı ortaya çıkardığını düşünmesidir. Parmenides için, çokluk gerçek değil ikiliktir (Kranz, 1984: B.1.5). İkilik, varlık konusunda, var olma ve var olmamanın düşünülmesidir. Parmenides'e göre doğası gereği ikiliğin içinde, tek olan varlığın bulunamaz. Parmenides bu nedenle gerçeği araştırmanın, tek varlık üzerine felsefe yapmak olduğunu söyler (Mackenzie, 1982: 1). Parmenides'in bu yaklaşımı, kozmoloji ve ontoloji yapma temelinde gerçek kavramının karşısında yanılma kavramının ortaya çıkmasıdır (Thilly & Wood, 1964: 38). Parmenides felsefesinin varlık kavramına yönelme amacı ve tarzı, bu nedenle kozmolojinin karşısında yer almasına neden olur. Bu karşıtlık, gerçeğin felsefesi ile sanı karşıtlığıdır (Long, 1963: 93).

Bu nedenle Parmenides, varlığın birliğini elde etmek için, hareket ve değişimin neden olduğu çokluğu, gerçek olmayan olarak kabul eder (Burnet, 1968: 54). Parmenides bunun için varlığın tek ve kalıcı olduğunu ispatlar. Parmenides, varlığın tek ve kalıcı olduğu ispatını başlangıçsız ve hareketsiz olduğu kabulleri üzerinden yapar. Parmenides felsefesinde varlığın başlangıcı olduğunu kabul etmek, varlığın, varlıktan ya da yokluktan geldiğini söylemektir. (Thilly & Wood, 1964: 37). Parmenides'e göre varlığın başlangıcı olduğunu kabul etmek, varlığın nedeni olduğunu kabul etmeyi gerektirir. Bu nedenle varlığın nedenini aramak da varlığın, nedensiz var olmayacağını söylemektir. Parmenides felsefesinde varlık yokluktan gelmez çünkü yokluktan varlık çıkmaz. Yokluk yoktur ve bir şeyi doğurmaz. Varlığın var olandan geldiğini söylemek ise kendi kendini meydana getirdiğini söylemektir (Nietzsche, 1985: 64). Böylece Parmenides, varlığın başlangıcı olduğunu reddetmek için nedensiz var olmayacağı kabulünü kullanır (Burnet, 1968: 53).

Parmenides felsefesinde, varlığın başlangıcının olmaması sürekli olması demektir. Parmenides felsefesinde süreklilik, kesintisiz var olmaktır (Nietzsche, 1985: 64). Parmenides varlığın sürekliliğinin kanıtı olarak şimdide olduğu ve küre şeklinde olduğu kabullerini kullanır. Parmenides'e göre varlık şimdide olduğu için, idi, oldu, olacak gibi ifadeler kullanılmaz (Nietzsche, 1985: 64). Varlık için bu ifadeleri kullanmak varlığın, var olduğu ve yok olacağını söylemektir. Varlığın küre şeklinde olduğunu kabul etmek ise varlığın tek bütün olduğunu söylemektir (Nietzsche, 1985: 64). Parmenides, bu bütünün her tarafından sınırsız kapalı olduğu için, içerisine bir şey girip çıkmasının olanaklı olmadığını söyler. Parmenides felsefesinde süreklilik, varlığın hep var hiç yok olmamasını bu şekilde sağlar. Bu da varlığın kendi kendisiyle aynı kalmasıdır. Sürekli olan ve kendi kendisiyle aynı kalan varlık, tek olandır.

Parmenides, felsefesinde, varlığın sürekliliği ile ilgili kanıtları varlığın tek olmaktan başka bir şey olamayacağını göstermek için kullanır. Parmenides felsefesinde sürekli varlık, ölümsüz varlıktır. Bu nedenle de ölümsüzlük, Parmenides felsefesinde, varlığın 'tek olan' olmasının koşulu olur (Kranz, 1984: B.7.8). Parmenides'in birlik arayışı, varlığın ölümsüz olduğunun kabul edilmesi ve ispatlanmasıdır. Bu nedenle Parmenides'in, varlık felsefesi yapma amacı, varlığın birlik içerisinde olduğu ispatlandığı zaman

gerçekleşir. Parmenides birlik arayışını, varlığın tek olduğunun ispatlanmasına yönlendirir. Bu da Parmenides felsefesinde birlik arayışının tek kavram üzerinde yapılmasına neden olur. Bu nedenle Parmenides felsefesinde, birlik arayışının kanıtlanması, varlık kavramı üzerinden yapılır.

Bu da Parmenides felsefesinde düşünmenin varlığa bağlanması sonucuna neden olur. Bu bağlanmanın Parmenides felsefesindeki anlamı, düşünme varlık özdeşliğidir (Kranz, 1984: B.7.8). Parmenides felsefesinde bu özdeşlik, var olmak ve düşünmenin aynı şey olduğunu ifade etmektedir. Bu felsefede var olmak ve düşünmenin aynı şey olduğunun kanıtı, sadece var olan üzerine düşünülmesidir (Kranz, 1984: B.7.8). Parmenides bu özdeşliği, varlık varsa düşünme var, düşünme varsa varlık vardır şeklinde ifade eder. Parmenides felsefesinde bu özdeşlik varlığın yapısının düşünmeyle ispatlanmasının sonucudur. Parmenides varlıkla ilgili ilkeleri aklın soyutlaması ve çıkarım yapmasıyla elde eder (Kirk, 1961: 111). Parmenides'in bu söylediği, düşünmenin sadece gerçek olan üzerine olduğudur (Mackenzie, 1982: 1). Parmenides'in bu kabulü, sadece düşünme ve varlığın değil düşünme, varlık ve gerçeğin özdeş olduğunu da ifade etmektedir. Bu özdeşlik, varlığın, gerçeklik ve düşünmeye yüklenmesi ile elde edilir (Curd,1991:243). Bu yüklenme, gerçeklik ve düşünmenin tek olan varlıkla açıklanmasıdır. Parmenides felsefesinde tek olan varlık, gerçeklik ve düşünmenin başka türlü ifadesi olamaz. Ayrıca Parmenides felsefesinde bu yüklenme olmasa varlığın birliği elde edilemez (Curd, 1991: 242).

'Tek Olan'ın Birliğinin Yapısı

Parmenides felsefesinde, varlığın birliği, varlıktan çıkarılır (Mackenzie, 1982: 2). Bu çıkarımın yapıma şekli de birliğin, varlığın özelliği olduğunu ortaya koyar. Parmenides burada var olanın varlığını, varlığın özellikleriyle ispatlar (Mackenzie, 1982: 2). Parmenides'in varlığı kendi içerisinde kalarak açıklaması, kavramı kavramla açıklamaktır. Parmenides'in bu kabulü, sadece varlığın değil varlığın birliğinin de duyuya değil düşünme ile ispatlanmasına neden olur. Bu nedenle Parmenides'in varlığı kanıtlama şekli, varlığın ispatı ve bilgisini duyudan uzaklaştırır (Kirk,1961:110). Bu uzaklaşmanın nedeni Parmenides'in duyunun tek olanı veremeyeceğini çünkü duyunun alanın çokluk olduğunu düşünmesidir. Bu uzaklaştırma da Parmenides'in, varlığı, düşünmenin alanına var olmayana da duyuların

alanına yerleştirmesidir (Thilly & Wood, 1964: 38). Parmenides felsefesinde varlık, akıl aracılığıyla bilginin, çokluk ise duyulararacılığıyla yanılmanın ortaya çıkmasına neden olur. Parmenides felsefesinde bu nedenle varlığın yolu, düşünmenin yolu olur (Mackenzie, 1982: 8). Varlığın bilgisi de gerçeğin, düşünmenin bilgisi olur. Parmenides felsefesinde ortaya çıkan bu sonuç, gerçek ve düşünmenin tek kavrama indirgenmesidir. Bu indirgeme felsefeden ikilik ve duyunun çıkarılmasıdır. Bu sonuç, çokluk, felsefenin dışına çıkarılmasıdır.

Parmenides felsefesinde ortaya çıkan bu sonuç, erken Grek felsefesinde birlik arayışının çok olan içinde değil tek olan içinde aranmasının sonucudur. Bu sonuç aynı zamanda kozmolojinin, felsefe olarak kabul edilmemesidir. Parmenides çokluğun peşinden gidenlerin ölümlüler olduğunu söyler (Kranz, 1984: B.6). Parmenides'in sözünü ettiği bu kişiler kendinden önceki kozmologlardır (Long, 1963: 90). Parmenides bunların var olmakla olmamayı aynı sanan kör, şaşkın, karasız kişiler oldukları için, gittikleri yoldan uzak durmak gerektiğini söyler (Kranz, 1984: B.6). Parmenides'in bu söylediği, ikiliğin dünyasında gerçek değil yanılma olduğu için, gerçeğin yolu ile sanının yolunun birbirinden kesin olarak ayrılması gerektiğidir. Bu sonuç, Parmenides felsefesinde, gerçeğin ve sanının yolu temelinde, akıl ve duyunun ayrılması gerektiğidir. Bu ayırım, Parmenides sonrası felsefede, ölümsüz olan varlığın yerinin sanı değil gerçeğin dünyası ya da gerçeğin kendisi olduğu kabulü üzerinde etkili olur. Aynı etki, bu varlığın bilinmesi konusu için de geçerlidir.

Sonuç

Erken Grek felsefesinde birlik arayışı kozmoloji ve ontoloji çalışmaları içerisinde görülür. Erken Grek felsefesinde kozmoloji çalışmaları içerisinde ortaya çıkan çoklukta birlik arayışı, başlangıç düşüncesi ve düzenleyici ilke kabulünü ortaya çıkarır. Bu iki kabul, arkhe kavramının kullanılmasına neden olur. Arkhe kavramı, ilk filozofların felsefelerinde, ilk önce evrenin ilk maddesi daha sonra ilk ilkesi olarak yer alır. Arkhenin ilk madde olarak kabulü, evreni somut nedenle açıklama çabasının sonucu iken ilk ilke olarak kabul edilmesi ise felsefenin, evren açıklamasında, somut nedenden soyut ilkeye gidişinin ifadesidir. Anaximandros felsefesinde apeiron kavramını ifade eden ilke, evrenin başlangıcı kadar düzenini

açıklama amacı için de kullanılır. Anaximandros için evrenin düzeni, evrenin birlik içerisinde kalmasıdır. Anaximandros'a göre evrenin temelinde, nedeni olan ilke olmadan söz konusu kalıcılık olmaz.

Anaximandros felsefesinde, evrenin ilkesinin, evrenin kalıcılığını sağlama nedeni ilkenin yapısından kaynaklanır. Evrenin ilkesi olan apeiron, Anaximandros felsefesinde, nitelikçe belirsiz olandır. Bu kabul, Anaximandros'un, kalıcılığın 'belirsiz olan'da olduğunu düşünmesinin sonucudur. Anaximandros'un, apeiron'u tanımlama amacı ve şekli, erken Grek felsefesinde çoklukta birlik arayışının başlamasına neden olur. Çoklukta birlik arayışının bu kabulde başlamasının nedeni, evren kavramının Grek düşüncesinde taşıdığı anlamla ilgilidir. Grek düşüncesinde evren, düzeni temsil eder. Evrenin düzeni evrenin birlikli yapısıdır. Bu nedenle evreni araştırma, çokluğun sahip olduğu düşünülen birliğin açıklanmasıdır. Çoklukta birlik arayışı Anaximandros felsefesi ile birlikte evrenin içindeki bu ilkenin, evrenin kalıcı dayanağı olduğu kabulünü ortaya çıkarır. Anaximandros, bu dayanağın ölümsüz olması gerektiğini düşündüğü için, felsefesindeki birlik arayışı, bu kabule neden olur.

Çoklukta birlik arayışı bu nedenle erken Grek felsefesinde evrenin ölümsüz varlığı kabulü sonucunu ortaya çıkarır. Çoklukta birlik arayışında, bu varlığın, ölümsüz olduğunun kabul edilmesinin koşulu, tek ve kalıcı olmasıdır. Çokluk değişen ve geçici olan, tek olan ise ölümsüz olandır. Çoklukta birlik arayışının sonucu olarak kabul edilen bu varlık, sonraki Grek felsefesinde etkindir. Grek felsefesinde farklı adlar altında da olsa aranan bu varlıktır. Bu varlık, erken Grek felsefesinde, kozmolojiden sonra Parmenides'in ontoloji çalışmasında ortaya çıkar. Bu varlığın ontoloji çalışmasında ortaya çıkmasının nedeni, birlik arayışının sonucudur. Ontoloji içerisindeki birlik arayışı, çok olanın değil tek olanın birliğini aramadır. Bu tarz birlik arayışının bunu amaçlama nedeni, çok olanda birlik olmadığının düşünülmesidir. Tek olanın birliğini arama, Parmenides ontolojisinde, üzerine felsefe yapılan tek varlık olduğu kabulüne neden olur. Bu kabul, gerçek olanın tek varlık olduğu kabulüdür. Bu kabul ile birlikte bu dönem felsefesinde, varlık, gerçeklik, düşünce özdeşliği ortaya çıkar. Bu özdeşlik, gerçeklik ve düşüncenin tek varlığa indirgenmesidir. Parmenides'e göre bu varlık dışında başka bir şeyin var olduğunu söylemek ya da düşünmek, varlığın birliğini bozar.

Parmenides'in bu kabulü, çokluk içerisinde birlik olmadığını düşüncesinin sonucudur. Parmenides, çokluğun, tek olanı değil ikiliği barındırdığı için çokluk içerisinde birlik olamayacağını söyler. Bunun sonucunda ontoloji içerisinde şekillenen birlik arayışı, arkhe ve varlık kavramları temelinde, kozmoloji ve ontoloji arasındaki karşıtlığa neden olur. Bu karşıtlık, Parmenides felsefesinde, ontolojinin gerçek felsefe kozmolojinin ise yanılma olarak kabul edilmesi sonucunu ortaya çıkarır. Parmenides, bu karşıtlığın, sanının yolu ve gerçeğin yolu olarak adlandırılan ikiliğin nedeni olduğunu söyler. Parmenides'e göre bu ikilik gerçek değil yanıldır. Parmenides'e göre ikiliğin yolu sanı, tek olan gerçeğin yoludur. Bu nedenle felsefenin gideceği yol ikiliğin yolu değil tek olan, gerçeğin yoludur. Parmenides'in ontoloji içerisinde aradığı birlik arayışının neden olduğu bu sonuç, kendinden sonraki Grek felsefesini etkileyen bir sonuçtur.

Bu sonuç, Grek felsefesi içerisinde gerçeğin görünen içerisinde olmayacağı kabulünü ortaya çıkarır. Görünenden gerçek çıkmaz. Ancak gerçek görünenin nedenidir. Bu anlamda gerçek görünenin arkasındadır. Parmenides sonrası Grek felsefesi içerisinde gerçek ve görünüş arasındaki ilişki, arkhe, idea ve töz kavramlarının kullanımında yukarıda betimlendiği şekilde devam eder. Bu kavramlar, kullanıldıkları felsefelerde, evrenin başlangıç ve düzeninin nedeni olan ölümsüz varlığı temsil eden kavramlardır. Birlik arayışı, kozmoloji içerisinde çokluğun birliği açıklaması ile evrenin düzeninin kalıcılığını sağlayan varlığı saptama ve açıklama amacındadır. Ontoloji içerisinde ise tek olan varlığın kalıcılığını açıklama amacındadır. Bu nedenle kozmolojide birlik evrenin birliği iken ontolojide tek olan varlığın birliği olur. Bu sonuç, birlik arayışının, felsefeyi, 'tek olan' ölümsüz varlık arayışına yönlendirdiğinin göstergesidir. Bu yönelmenin etkisiyle felsefe çalışmalarında, ilk önce temeldeki ölümsüz varlık aranır. Bu varlıktan sonra ve bu varlıktan dolayı evrenin birliğini aranır.

Kaynaklar

- Burnet, J. (1968). *Greek Philosophy Thales to Plato*. New York: St. Martin's Press.
- Classen, C.J. (1977). Anaximender and Anaximenes: The Earliest Greek Theories of Change? *Phronesis*, 22 (2): 89-102.
- Curd, P.K. (1991). Parmenidean Monism. *Phronesis*, 36 (3): 241-264.

- Cornford, F.M. (1993). Parmenides' Two Ways. *The Classical Quarterly*, 27 (2): 97-111.
- Finkelberg, A. (1989). The Milesian Monistic Doctrine and the Development of Preasocratic Thought, *Hermes*, 117 (3): 257-270.
- Finkelberg, A. (1993). Anaximender's Conception of the Apeiron. *Phronesis*, 38 (3): 229-259.
- Finkelberg, A. (1998). On the History of Greek Kosmos. *Harvard Studies in Classical Philology*, 98: 103-136.
- Gurtrhrie, W.K.C. (1952). Presocratic World Picture. *Harvard Theological Review*, 45 (2): 87-104.
- Kranz, W. (1984). *Antik Felsefe* (çev. S.Y. Baydur). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Kirk, G.S. (1961). Sense and Common-Sense in the Development of Greek Philosophy. *The Journal of Hellenic Studies*, 81: 105-117.
- Long, A.A. (1963). The Principles of Parmenides' Cosmogony. *Phronesis*, 8 (2): 90-107.
- Mackenzie, M.M. (1982). Parmenides' Dilemma. *Phronesis*, 27 (1): 1-12.
- Nietzsche, F. (1985). *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe* (çev. N. Hızır). BFS Yayınları.
- Thilly, F & Wood, E. (1964). *A History of Philosophy*. New York: Holt, Rinehart, and Wiston Inc.

Özet: Bu yazının amacı, iki farklı birlik arayışının erken dönem Grek felsefesinin kavramsal gelişimi üzerindeki etkisinin nedenlerini açıklamaktır. Bu yazıda bunun amaçlanma nedeni, Grek felsefesinin diğer dönemlerinde de birlik arayışlarının şekillendirdiği kavramların etkisinin devam etmesidir. Bu etki, felsefenin tek ve ölümsüz varlığını ortaya koyma amacıyla görülür. Bu yazıda bu amaç için Anaximandros ve Parmenides'in arke ve varlık kavramları temel alınacaktır. Bu araştırmanın bu iki filozofla sınırlandırılmasının nedeni, birlik arayışının sonucu olan tek ve ölümsüz varlık kabulünün, bu iki filozofun felsefeleri temelinde şekillenmiş olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Arkhe, varlık, çoklukta birlik, tek olanın birliği, ölümsüzlük.

